

Landbrugets Vilkaar for 25 Aar siden og indtil nu.

Foredrag i Det kgl. danske Landhusholdningsselskab den 21. Febr. 1912
af Godsejer *Harald Branth*.

I det sidste Aarhundrede har Landbruget haft stærke Nedgangs- og Opgangstider; det vilde være en Lykke for Folk og Land, om Landbruget blev saa udviklet, at det evnede at begrænse dem.

I 1812 havde vi Statsbankerotten, og Staten reddede sig da ved at lægge Bankhæftelsen paa Danmarks Jord og paa alle faste Ejendomme, og det førte til Nationalbankens Oprettelse.

Den usikreste og for vort Land mest ødelæggende Tid oprandt da. Særlig gik det ud over Jorden, som næsten blev værdiløs, og Ejerne gik i Armod. Store af Staten overtagne Landejendomme kunde købes for Skatte-restancer.

Først hen i Trediverne forbedredes Forholdene, og i Fyrterne steg Jordprisen stærkt, begrundet i store Sølvfund i Kalifornien. Ejerne af Danmarks Jord blev alene derved rige Folk.

Velstanden øgedes i de kommende Aar ved bedre Jordbehandling, Afvanding, Brakkens Indførelse og deraf forøget og forbedret Kornproduktion, som Korntoldens Ophævelse i England 1849 gav gunstige Betingelser.

Efterhaanden som Priserne steg paa Husdyravlens

Produkter, forbedredes Besætningerne, og det gav et stort Plus, da Det kgl. danske Landhusholdningsselskab 1864 aabnede direkte Dampskibsforbindelse med levende Kvæg paa England.

Jordens Pris blev den Gang — som altid — paa- virket af Produkternes, og disse naaede i Begyndelsen af Halvfjerdserne ved Tysklands Oversvømmelse af de fran- ske Milliarder en hidtil ukendt Højde.

Men den Guldalder, som derved oprandt for vort Land, varede kun en halv Snes Aar og blev efterfulgt af en Nedgangstid, ikke saa hurtig og voldsom som de ulyk- kelige Aar i Tyverne, men i sit lange Løb ligesaa øde- læggende for Landbrugerne.

Velstanden svandt, og Fattigdom bredte sig.

Vi har saaledes i det sidste Hundredaar haft to Nedgangs- og to Opgangsperioder, hvortil jeg regner den nuværende, og det er om de to sidste, jeg skal tale i Aften.

Allerede i Halvfjerdserne var Landmændene be- gyndte at gaa fra Korndrift (Rovdrift) over til dyrisk Produktion, dels fordi den oversøiske Kornproduktion begyndte at trykke Priserne, dels fordi alle Fedevarer steg i Pris.

Hvor heldig denne Driftsform end var, krævede den dog betydelige Pengeudlæg, 2 à 300 Kr. pr. Td. Ld. (nu fordres der 2 à 3 Gange saa meget) til Bygninger, Be- sætning, Maskiner osv., ligesom Mangel paa Dygtighed til at løse de nye Opgaver ofte gav store Tab, ikke mindst ved Overfodring af Besætningerne, og dette trykkede Landbruget, da det ganske uventede Prisfald begyndte at indfinde sig.

Prisfaldet havde et mærkeligt, snigende mystisk Forløb; det drøftedes overalt, særlig i Landboforenin- gerne, og da jeg den Gang havde faaet en fremskudt Stil- ling, følte jeg det som Pligt at faa Forholdet opklaret saa godt som muligt, hvorfor jeg i disse Dage for 26 Aar siden bad om at tale her i Landhusholdningsselskabet om

Landbrugets Vilkaar. I Aften er jeg opfordret dertil, hvorfor jeg bringer Præsidiets min Tak!

Jeg forlangte Landbrugets Frigørelse, paaviste Mangelen paa Dygtighed og Erfaring, og hvor daarligt det i det hele stod til med at magte Landbrugets nye Opgaver, hvorfor Staten i sin egen velforstaaede Interesse burde træde støttende og hjælpende til med Fodrings- og Gødningsforsøg, Kontrol af Frø, Gødning og Foderstoffer, Vandrelærerens Ansættelse og Hjælp til Plantningssagen.

Prioritetsforrentningen, som var urimelig høj, skulde lattes, blandt andet ved, at Statsgælden blev konverteret, hvorved der vilde opnaas et passende Forhold mellem den lave Diskonto- og høje Prioritetsrente.

Møntforandringen 1873 fra Sølv til Guld havde skadet Landbruget umaadeligt; den var væsentlig Aarsag i Prissaldet, og den gjorde alle f a s t e Y d e l s e r: Afgifter, Renter og Skatter, mange Procent tungere og derved saa meget vanskeligere at udrede og havde saaledes skadet Landbruget paa to Maader.

Landbruget havde derfor et moralsk Krav paa Staten, da det ved denne Foranstaltning — ligesom i Aarhundredets Begyndelse — havde maattet lægge Ryg til.

For at modarbejde denne Opfattelse, som virkede sømlende paa Landboerne, havde Professor *Scharling* talt paa det jydskede Delegeretmøde med den Motivering, at det var Mangel paa Guld, som var Skyld i de lave Varepriser, og fra det Synspunkt syntes det, at han overbeviste Jyderne om, at Landbruget intet havde tabt ved Møntforandringen, medens Etatsraad *Levy* paa det sjællandske Delegeretmøde var ligesaa heldig overfor sine Tilhørere, idet han forsikrede, at der ikke var Mangel paa Guld, men at Møntforandringen havde friet Landbruget for mange Ulykker, og at dets Kærlighed til Sølvet var uforstaaelig.

Ja, saa medgørlige var Landmændene den Gang; ikke saa underligt, at de nu undertiden faar Skyld for det modsatte.

Sluttelig foreslog jeg, at Landboforeningerne skulde indgaa til Regering og Rigsdag med følgende Krav:

1) En Landbrugsminister, 2) en Kreditanstalt for hele Landet med lav Rente og Statsgaranti, 3) en Toldlov, ændret med Landbrugets Tarv for Øje og med Beskatning af alle Luksusartikler, 4) Stempelskattens og Procentafgiftens Ophævelse, 5) en billigere og efter Landbrugets Tarv indrettet Transport til Lands og til Vands, 6) Foranstaltninger til Fremme af Oplysning og Kundskab for unge Landmænd, 7) store aarlige Tilskud til Landboforeningsvirksomheden, 8) Lettelse af de kommunale Byrder ved Statshjælp.

Dette viser, hvor forskellige Tiderne var den Gang imod nu.

I Landbrugskredse vandt mine Udtalelser stærk Tilslutning; 400 store som smaa Landmænd i Djursland sendte mig kort efter en Tak, fordi jeg saa kraftig havde hævdet Landbrugets berettigede Krav og manet til Sammenslutning; men Modstanderne kaldte Henvendelsen en Molboadresse.

Uagtet Firsernes Begyndelse kun var Forspillet til den Nød og Elendighed, som ventede Landbruget, blev der dog intet foretaget. Ligeegyldigheden raadede fremdeles.

Landbruget blev langsomt udsuget, Indtægterne faldt, Udgifterne steg; foruden Fedning brændte kun to økonomiske Lys: Smørret og Svinene, godt støttet af Andelsmejerier og Andelsslakterier, men Smørprisen faldt i Sommermaanederne til 62 Øre, og Svinene gik i 20 Øre.

Samtidig med Prisfaldet indtraadte Pengemangel, og hele Næringslivet blev lammet. Korn var næsten usælge- ligt; Hvede kostede 4 Øre, Rug endnu mindre; og da England 1892 lukkede for levende Kvæg, blev det økonomiske Mørke endnu stærkere.

Saa kom Agrarbevægelsen 1893 og fo'r som et frisk Pust hen over Landet og gød nyt Haab i mangt et Bryst.

Den var et Udtryk for den Frygt, Landboerne nærrede for, at Landbrugskrisen skulde ende med en Landekrise, og den udladede den længe indestængte Forbitrelse, der følte over Tilsidesættelse og Forurettelse.

Den samlede i større Tal end nogensinde Landboerne lige fra Godsejeren til Husmanden og stillede Krav om: Økonomiske Reformers Fremme, saa at Skatten blev lagt dør, hvor Skatteevnen var, og forlangte derfor Lettelser af Hartkornsbyrderne og Landbrugets Ligestillethed med andre Erhverv.

Fordringerne var ligesaa berettigede som nødvendige, og derfor har heller aldrig nogen Forening haft den Magt og Indflydelse som Agrarforeningen i 1894 og nærmest følgende Aar.

Baade Regering og Rigsdag søgte dens Raad, og det er let at paavise, at meget vilde have været bedre i vort Land, hvis Raadene var blevne fulgte.

Alle, som den Gang var med i Bevægelsen, vil med Glæde mindes den Tillid til Mands Ord og Mands Ærlighed, som den Gang var raadende.

Alligevel var Agrarerne mere frygtede end elskede, og maaske netop deri laa deres Styrke. Dog, de vældige Kræfter, som var satte i Bevægelse, vilde intet ondt; de vidste, at deres Krav vilde gavne hele Landet ligesaa meget som dem selv.

Agrarkampene varede Aarhundredet ud, og uagtet Foreningen blev svagere, blev Kravene dog langsomt og under stor Modstand gennemførte og kommer nu os alle tilgode. Ja, saa meget har Forholdene forandret sig, at det nu — forhaabentlig med Urette — siges, at der lægges større Byrder paa Byerne og Kapitalisterne end paa Landbrugets Mænd.

Men det var en sørgelig Tid; Ejendomspriserne faldt til det halve og fandt dog ikke altid Købere. Hver Dag bragte Bud om, at snart var én, snart en anden Fælle gaaet fra Hus og Hjem, og Mandefaldet blev særlig stort,

da der øjnedes lidt Bedring, og Prioritetshaverne begyndte at røre paa sig.

Af de mange Erindringer fra den Tid skal jeg nævne: En Dag besøgte en Kollega mig, som ingen anede stod for Fald, og da vi kom op i Kontoret, siger han: De talte ved Bordet om vor ulykkelige Tid, og hvor pinligt det var, at saa mange søgte Raad uden at kunne blive hjulpne. Det er derfor, jeg er her i Dag; ogsaa jeg er færdig, men jeg beder kun om én Ting, hjælp mig til at redde min Landmandsære. Det skete; han betalte hver sit, men ejede selv intet! Faa Aar efter blev han for Spotpris betroet en Kreditforeningsgaard og kom derved igen til Kræfter.

Med dette Aarhundredes Begyndelse bedredes Forholdene, men de syv magre Aar var blevne til henved tre Gange syv og havde saaledes gjort Teorien om Bølgedalenes Varighed til Skamme, hvorfor vi tør haabe paa, at der er længe til, at vi kommer ned i Dalen igen.

Nu har vi naaet til en Tid, som er den bedste, Landbruget hidtil har kendt, og det ligger da nær at spørge: Hvad vil Fremtiden bringe?

Uagtet at jeg har været med i Arbejdet i de sidste 40 Aar, baade i de gode Tider og de onde, som fulgte efter, og maaske netop derfor, tror jeg paa en god og lykkelig Fremtid for den dygtige Mand.

Og jeg skal sige hvorfor! Der er foregaaet en saa heldig Forandring i Landbrugets Arbejdsmaade, at selv om der kommer andre Tider, vil det dog kunne klare sig i Kraft af den personlige Dygtighed, Evnen til at fremstille første Klasses Varer, og fordi vi nu er i Stand til — i en hidtil ukendt Grad — at udnytte Jordens Produktionsevne.

Den personlige Dygtighed er Hovedbetingelsen for Fremskridt og Udvikling, og den er gaaet frem med Kæmpeskridt i de sidste 25 Aar ligesom Produktionen, der nu er tre Gange saa stor som den Gang, end-

skønt der i de Aar har hvilet det haardeste Tryk paa Landbruget.

Hvorledes det den Gang stod til med Dygtigheden, kan sluttes af, at jeg i de Aar i »Tidsskrift for Landøkonomi« skrev: For en Del hidrører den økonomiske Tilbagegang fra, at det er for let lastede Skuder, som pløjer Farvandene, — hvad jeg vel skulde vogte mig for at gøre nu. Tillige udviklede jeg, at vi først vilde naa virkelige Fremskridt og bedre Kaar, naar Gaardmændene kom med i Udviklingen, og derfor skulde Gaardmands-sønnerne dygtiggøres til at overbevise deres Fæller om, at det nye Landbrugs Principper var gode, frugtbringende og rentable, og jeg anbefalede smaa Mønstergaardes Oprettelse, hvor Bonden kunde se et mindre, veldrevet Landbrug og en velholdt Besætning rigtig behandlet.

Nu har Gaard- og Husmandssønner været ude fra Hjemmene i Hobetal. De store Gaarde, Landbrugsskolerne og Højskolerne har været Bondens Læremestre og gjort det saa godt, at Bonden nu selv driver Mønstergaarde.

Hvor betegnende er det ikke for Udviklingen og for, hvad Oplysning og Kundskab formaar, især naar, som hos os, Videnskab og Praxis arbejder Haand i Haand og overfører Resultaterne paa Landbruget. Her er vore udmærkede Statskonsulenter og de mange andre Konsulenter et værdifuldt Mellemed og har givet vort Landbrug en hidtil ukendt Styrke.

At Husmændene er komne med i Bevægelsen, har den største Betydning, dog mere socialt end økonomisk; thi den Usandhed, at det lille Brug betaler sig bedre end det større, er ved at blive opdaget.

Næst den personlige Dygtiggørelse er det af uberegnelig Værdi, at vi i de seneste Aar har faaet det rette Greb paa Planteavlens. Takket være den Dygtighed, hvormed Præsidenten, Professor *Westermann*, her har været Foregangsmand, har vi vundet Forstaaelse og Klarhed, hvor der før raadede Uvidenhed og Mørke,

og er blevene i Stand til at udnytte Jordens Produktionsevne.

Der er dem, som mener, at denne Evne ingen Grænse har; det har den, men det er sørgeligt, i hvilken ærbødig Afstand Landmændene hidtil har holdt sig fra denne Grænse.

Hvor bagvendt har vi ikke arbejdet tidligere?

Endskønt det er givet, at det er af Jorden og ikke af Besætningen, vi lever, har al Interesse dog været optaget af Husdyravlen, medens Planteavlens har ligget Brak.

Ogsaa dør begyndte vi ved Halen; vi beregnede med Nøjagtighed, hvor megen Mælk der i Mejeriet brugtes til 1 Pund Smør, men var uvidende om, hvad 1 Pund Mælk kostede at producere, og da det blev naaet, vidste vi fremdeles intet om, hvad det hjemmeavlede Foder kostede at producere.

Det var naturligt, at en saa slet funderet Virksomhed ofte gav store Tab.

Paa Planteavlens Omraade — det bærende — staar vi nu paa sikker Grund.

Vore to i 1886 oprettede Forsøgsstationer er blevene til seks, Planteavlsforeninger er oprettede, utallige Markforsøg udføres aarlig, Plantesygdomme og Landbrugets Skadedyr er under Kontrol af vore første Autoriteter, og Statens Planteavlsudvalg leder Udviklingen med sikker Haand.

Store Resultater er herved naaede og har beriget Landbruget. Nu kan den praktiske Landmand spørge og faa klart og bestemt Svar paa: de forskellige Jorders Behandling, Kulturplanternes Dyrkning, hvorledes Ukrudtet bedst og lettest ødelægges, Staldgødningens Opbevaring og Anvendelse, hvorledes og i hvilken Udstrækning Kunstgødning anvendes med Fordel o. m. m.

Alt dette har bidraget til, at der er vundet bedre Forstaaelse af Planternes Fodring end over Kvægets, skønt vi ogsaa dør er naaede vidt frem, hvilket Hr. For-

stander *Brink Lassens* Foredrag d. 7. ds. her i Landhusholdningsselskabet afgav smukt Bevis for.

Planteavlens Resultater og Anvisninger er saa sikre og paalidelige, at de har vundet Landmændenes ubetingede Tillid, og for manges Vedkommende er Husdyravlen nu stillet i Skygge af Planteavlen. Selv gammel Kvægavlsmand maa jeg indrømme, at Planteavlen bør være Nr. 1, maatte Husdyravlen blot ikke blive forsømt; det taaler den ikke; vel har Fremgangen her været stor, men der er vist længe til, at alle Besætninger bliver gode Betalere for Jordens Afgrøder, og hvad hjælper det, at denne er stor, naar den skal sælges til slette Betalere. Planteavlen og Husdyravlen maa gaa Haand i Haand.

Foruden dette væsentlige er der andre Forhold, som styrker Landbrugets Økonomi.

Den fuldkomne Jordbehandling, som nu udføres med tids- og arbejdsbesparende Maskiner, den gennemførte Rodfrugtdyrkning og tidlige Saaning, vi nu er komne ind paa, forøger og sikrer Høstudbyttet, og det er med Rette gjort gældende, at en Tørke som sidste Aar vilde med den tidligere ufuldkomne Jordbehandling nærmere have givet Misvækst end en god Høst.

Desuden har Landbruget faaet to Strengte til paa sin Bue, som begge giver stor Fortjeneste, Frøavl og Sukkerroer, og Kartoffelavlen, som er ved at blive rationelt gennemført, vil give de mindre gunstig stillede Egne en stor Fortjeneste.

At alt i Landbruget, lige til gammel Halm, er blevet gangbar Handelsvare, øger ogsaa Fortjenesten.

Andelsvirksomheden og vore andre Organisationer er kraftige og stærkt udviklede og arbejder i Forstaaelse og nøje Forbindelse med Landbrugsministeriet.

De vaager over, at Varerne bliver første Klasses, har Magt til at straffe de efterladne og om fornødent sætte dem ud af Spillet, og de griber afværgende og støttende ind, naar Farer truer, eller Vanskeligheder opstaar.

Verdensforholdene tegner godt. Vareomsætningen let-

tes ved Transportmidlernes Udvikling og ved store Guld-fund, som forhindrer den Forskydning af Samfundsforholdene, hvorunder Landbrugerne led saa meget ved Møntforandringen, uden at Staten bødede derpaa, og i Rigsdagen hævede sig kun en eneste Røst — *Frede Bojsens* — derfor.

Skulde lignende Forhold indtræde, mulig førend nogen aner det, vil Landbrugets Mænd ventelig sørge for, at der ikke en Gang til gøres en saa slet Forretning som i 1873.

Arbejdernes forbedrede Kaar saavel herhjemme som i Udlandet sikrer os et større og bedre Marked, og store Lande, som tidligere udførte Landbrugsprodukter, tvinges nu af Byernes Vækst, Industriens Udvikling og Arbejdernes Velstand til at indføre Landbrugets Frembringelser; dette har den største Betydning for os.

Ja, alt dette kan være godt, vil der maaske blive sagt, men De glemmer Farerne, som truer, den dyre og delvis manglende Arbejdskraft og Konkurrencen.

Nej, det gør jeg ingenlunde.

Den største Fare, en Verdenskrig, skal jeg ikke omtale; de andre, smaa som store, kender vi jo alle; af vor udmærkede, vaagne Fagpresse ser vi, at vi ligefrem har vadet i Farer sidste Aar; men heldigvis undgik vi dem alle. Det gør den dygtige, modige og dristige næsten altid.

Lad os arbejde støt mod Maalet og lade hver Dag have nok i sin egen Plage. Vi gaar i Fare, hvor vi gaar; Georgeisterne og Socialisterne er vel nok de værste.

Klagen over daarlig, dyr og manglende Arbejdskraft er af gammel Dato, men for Tiden vel nok den eneste berettigede, Landbruget kan komme med; dog her byder Maskinteknikens Udvikling paa saa fortrinlige tids- og arbejdsbesparende Maskiner og Redskaber, som rettelig anvendt i høj Grad afhjælper Vanskelighederne.

Den Frygt, mange nærer for Konkurrencen, kan jeg ikke dele; den skræmmer ikke et dygtigt, selvbevidst Folk

og er egentlig kun af det gode. Alt som Barn hørte jeg, at Ruslands, Ungarns og den oversøiske Kornproduktion vilde ødelægge vort Landbrug, men i Stedet for gavnede den det, idet den gav Stødet til, at vi fik en anden og langt bedre Driftsmaade, som har gjort os til det, vi er; jeg mener ikke Verdens dygtigste Landbofolk, men jeg tror, vi har Muligheder for at blive det.

Da Elektriciteten blev indført, troede mange, at den vilde gøre Hestene overflødige; af Frygt herfor sendte den jydsk Fællesforenings Formand Københavns Kommunalbestyrelse en indtrængende Opfordring til for det jydsk Landbrugs Skyld at undlade Indførelsen af de elektriske Sporvogne. Saa megen Kærlighed havde Københavnerne dog ikke til Jyderne. Og hvad blev Følgen? At de herinde kører hurtigt og billigt, og den jydsk Hest har aldrig opnaaet saa høj en Pris som nu.

Nej, Konkurrencen er gavnlig; den udvikler Dygtigheden, Energien og Fremsynet. Havde vi ikke den, vilde vort gode Smør vistnok blive til noget slemt Fedtelse, vort Bacon tarveligt, vore Æg overgemte og vort Frø ikke Salgsvarer paa Verdensmarkedet. Konkurrencen fremtvinker første Klasses Varer — Betingelsen for vor Eksistens; de er altid sælgelige og holder Prisen selv i et dalende Marked, fordi der altid er for faa af dem; desuden er det lettere at klare sig i Konkurrencen, naar man, som vi, har Førerstillingen.

Af det sagte fremgaar det, at jeg godt véd, at Landbruget endnu lider af store Brøst og Mangler, for lille og for dyr Produktion, uforstandig Fodring, for lidet produktive Besætninger og mangelfuldt Regnskab, men jeg véd ogsaa, hvor vidt vi er naaede i et forholdsvis kort Spand af Aar, og jeg skønner ikke rettere, end at Udviklingen maa foregaa hurtigere end hidtil.

Tidligere hed det sig, at Landbruget var en langsom Forretning; det er det ikke længer, og Landmændene er blevne hurtige i Vendingen.

Hvor forandrede er Forholdene ikke fra den Gang,

vi, som nu er gamle, stod i vor Manddomskraft, og hvor helt anderledes vilde vi ikke have arbejdet, hvis vi havde haft den Viden og de Hjælpemidler, som nu staar til Raadighed? Og hvor meget større vilde vor Fortjeneste da ikke være bleven?

De dygtige blandt os gamle fyldte godt nok vor Plads den Gang, ikke mindst i de onde Dage; det skal de unge vide og forstaa, at det Arbejde har beredt Vejen for dem.

Der er ingen Grund for Ungdommen til Hovmod og Indbildskhed, allermindst overfor de gamle, fordi de er fødte under en lykkeligere Stjerne, ej heller fordi ingen Stilling nu er lykkeligere end at være ung, dygtig, energisk og alsidig uddannet Landmand; for ham ligger Vejen aaben til at høste Ære og Guld.

Ja, mine Herrer, saaledes ser en af Landbrugets Veteraner paa Fremtiden!

Give Gud, at han saa rigtigt!

Foredraget efterfulgtes af følgende Diskussion:

Professor *B. Boggild* takkede for det interessante Foredrag, idet han oplyste, at det nu er ca. 30 Aar siden, han første Gang besøgte Foredragsholderen paa Sønder Elkjær, og han havde siden da med Interesse lyttet til Godsejerens Udtalelser om de forskellige gennem Tiderne foreliggende Spørgsmaal.

Talerens Udtalelser her skulde aldeles ikke være nogen Art Kritik; men nogle Bemærkninger af Foredragsholderen gav ham Anledning til at minde om en Udtalelse af Professor *Segelcke* i sin Tid. Naar Foredragsholderen hævdede, at Planteproduktionen bør være Nummer eet i Landbruget, saa maatte man erindre, at det var Planteproduktionen jo paa Kornsalgets Tid, men den var den Gang inde i et galt Spor, idet den udpinte Jorden. Da Herregaardene gik over til den dyriske Produktion, Mejeribruget, kneb det at faa Bønderne med, og Professor *Segelcke* udtalte da den Gang: »Lær Bønderne at faa noget ud af Mælken, saa lærer de ogsaa nok at producere den!« Det var rigtigt; men det var først gennem Andelsmælkerierne, det lykkedes at faa

det store Flertal med. Saa længe man ved Hjælp af Landboforeningernes Mejeriassistenter søgte at fremme Smørproduktionen i Hjemmene, fik man kun en lille Part af de smaa Landbrugere til at gøre virkelige Fremskridt. Nu kan vi faa baade Mælken og Smørret godt udnyttet, og Interessen for Mælkeproduktionen gør gode Fremskridt.

Naar man derfor nu vil hævde, at Planteproduktionen er og bør være Nummer eet, saa maa man vel huske, at det er under en hel anden Forudsætning end i sin Tid, da Husdyrbruget endnu ikke var i Stand til at omsætte Planteproduktionen. Nu opfodrer vi jo ikke alene den største Del af, hvad der avles, men indfører tilmed Foderstoffer, særlig Oliekager til Køerne og Korn til Svinene, i stadig stigende Mængde, og Jorden kommer derved i bedre Gødningskraft, — samtidig med at der ved talrige Dyrkningsforsøg tilvejebringes Belæring om en fordelagtig Anvendelse af mere Kunstgødning.

Taleren kunde slutte sig til Foredragsholderen med Hensyn til dennes Udtalelser om, at det kniber i Landbruget med at holde Rede paa Omsætningen; det er et svagt Punkt hos os endnu, men man maa haabe, at vi maa vinde fremad, særlig i Retning af at føre Kontrol med de enkelte Køers Omsætningssevne. De Køer, der ikke kan betale deres Foder, maa udskydes af Besætningerne.

Det havde glædet Taleren at høre Godsejerens fortrøstningsfulde Syn paa det danske Landbrugs Fremtid.

Plantor *Pinholt*, Vejers: I Anledning af, at Foredragsholderen i sit Foredrag havde udtalt, at »den Usandhed, at de smaa Landbrug betaler sig bedst, er ved at forsvinde«, vilde Taleren bemærke, at der vist var meget delte Meninger om dette Spørgsmaal, og han kunde i saa Henseende bl. a. henvise til den bekendte Køeresolution, hvori man netop hævdede lige det modsatte, nemlig at det er de smaa Landbrug, der betaler sig bedst. Taleren troede, at det var i høj Grad betimeligt, at man nu tog Spørgsmaalet om, hvorvidt store eller smaa Brug betaler sig bedst, op til en saglig og alvorlig Drøftelse og forsøgte at faa dette for vort Lands hele Udvikling saa betydningsfulde Spørgsmaal belyst saa godt som muligt. Vi er jo stærkt i Gang med at udstykke vore Jorder, og det vil være særdeles heldigt, om man gennem en grundig Undersøgelse af hele dette Spørgsmaal kunde komme til Klarhed over, hvorvidt man her er inde i den rigtige Gænge og skal fortsætte eller ikke. Spørgsmaalet om store eller smaa Brug er ikke alene af rent økonomisk, men tillige af omfattende social Betydning. Taleren henstillede, om der ikke fra Land-

husholdningsselskabets Side kunde bidrages til, at dette Spørgsmaal blev undersøgt.

Godsejer *Harald Branth* bemærkede til Plantør *Pinholts* Udtalelser, at det vilde være umuligt her at komme nærmere ind paa en Drøftelse af Spørgsmaalet om store eller smaa Landbrug, men han troede, at det er en stor Vildfarelse, naar man vil hævde, at det er de smaa Brug, der betaler sig bedst. Det er selvfølgelig vanskeligt at sige, hvilken Størrelse der er den bedste, men indenfor rimelige Grænser betaler det store Brug sig bedst. Ved de store Brug fordres der derimod en meget større personlig Dygtighed af Lederen og saaledes i vore Tider ikke mindst Evnen til at omgaas Folkene og forstaa at faa noget ud af deres Arbejde; af Husmanden fordres der i saa Henseende kun, at han forstaaer at omgaas sin Kone (Munterhed). Efter at vi er gaaede fra Kornsalget over til den dyriske Produktion, fordres der betydelige Udlæg til Bygninger, Besætning m. m., men disse Udgifter er forholdsvis langt større for de smaa Landbrug end for de store, ca. 500 Kr. større pr. Td. Land for Husmandsbruget, og dette belaster Jorden med en aarlig Udgift af over 25 Kr. pr. Td. Land.

I det store og hele ansaa Taleren vore Bøndergaarde for i al Almindelighed at være de heldigste med Hensyn til Brugenes Størrelse.

Taleren var en stærk Modstander af at lefle for de Smaa i Samfundet. Han havde en Gang mistet en tidligere god Ven, fordi han havde udtalt, at naar man da ikke var Rigsdagsmand eller Redaktør, kunde man ganske roligt sige, at det her i Landet mere kom an paa Gaardmandsbrugene end paa Husmandsbrugene. Der er gaaet Politik i Husmandssagen, og dette er uheldigt. Et radikalt Ringstedblad meddelte for et Aarstid siden, at Gaardmandsbrugene blev mindre og mindre, og beklagede dette ved at advare derimod. Disse Udtalelser fra den Side havde overrasket Taleren, saa man maatte spørge, om man maaske stod overfor en Signalforandring paa dette Punkt.

Plantør *V. Pinholt*, Vejers, vilde blot forsvare sig imod, at han i sine Bemærkninger før skulde have udtalt sin personlige Mening i Spørgsmaalet store eller smaa Brugs økonomiske Fortrin; det havde han ikke og vilde heller ikke gøre for Øjeblikket. Men han havde kun villet udtale, at det kunde have stor og afgørende Betydning at faa dette Spørgsmaal taget op til en grundig Undersøgelse for om muligt at faa et klart og solidt Udgangspunkt for Tempoet i fremtidige Bestræbelser for Udstykning af vore Jorder.

Bibliotekar *Raphael Meyer*, Landbohøjskolen: Foredragsholderen kom i sine Bemærkninger til Plantør *Pinholt* med en Udtalelse om og beklagede, at der er gaaet Politik i Husmandssagen — en Udtalelse, som iøvrigt er bleven en Frase. Taleren vilde i den Anledning blot bemærke, at det vilde være mærkeligt, om der ikke gik Politik i Husmandssagen. Igennem Tiderne er der gaaet Politik i alle Frigørelses- og Fremskridtsspørgsmaal. Der var saaledes gaaet Politik i de store Landbo-reformer og Bondefrigørelsen i Slutningen af det 18de Aarhundrede, ligesom der i Slutningen af det 19de Aarhundrede gik Politik i selve Agrarbevægelsen, som havde ført os til de af Foredragsholderen skildrede Tilstande. Taleren vilde ønske Husmandssagen og hele Samfundet til Lykke med, at der var gaaet Politik ogsaa i dette Spørgsmaal.

Kammerherre *C. Bech* vilde i Anledning af Plantør *Pinholts* Henstilling til Landhusholdningsselskabet om mulig at tage Spørgsmaalet om, hvorvidt store eller smaa Landbrug betalte sig bedst, op til Undersøgelse, bemærke, at saafremt Hr. *Pinholts* Ønske i saa Henseende skulde imødekommes, maatte Bestræbelserne fra Landhusholdningsselskabets Side være af en saadan Art, at Spørgsmaalet blev behandlet paa et rent økonomisk, forretningsmæssigt Grundlag. Spørgsmaalet om, hvorvidt der var gaaet Politik i Husmandssagen, og om, hvorvidt dette maatte anses for heldigt, kunde ikke vedkomme Landhusholdningsselskabet. At undersøge Spørgsmaalet grundigt vilde være en meget vanskelig og langvarig, men overordentlig interessant Opgave.

Til Bibliotekar *Meyers* Udtalelser vilde Taleren bemærke, at Husmandsspørgsmaalet ikke kunde kaldes et Frigørelses-spørgsmaal saaledes som f. Eks. Reformerne i Slutningen af det 18de Aarhundrede; vi lever jo under Frihed nu. I vor Udstykningslovgivning er der vide Grænser for Udstykning af Jorden, medens de er snævre for Sammenlægning af Jord.

Til Slutning rettede Taleren en Tak til Foredragsholderen for det interessante Foredrag og udtalte Haabet om, at det gode Horoskop, som Godsejer *Branth* havde stillet for vort Landbrugs Fremtid, maatte vise sig rigtigt, saa at den maatte blive saa lys og lykkelig som vel muligt.
